

ד"ר יונה סאלק (שמאל) מביא ישועה למיליונים מהפכה ושמה תרכיב

ברגע בו פורסמו תוצאות הניסויים, נאחזה העיתונות האמריקאית בהכרות סרליק, פתח בה במסע היסטורי נגד משלוח התרכיב לישראל, או למדינות אחרות: "חסנו את ילדינו תחילה!" הממשלה נכנעה לדעת הקהל, הטילה איסור על ייצוא החומר היקר לכל מדינה אחרת, פרט לקנדה, לפחות למשך 18 החודשים הבאים.

הבריאותנים הישראליים נבוכו. היה ברור להם כי תכשירו של סאלק לא יוכל להציל אף ילד ישראלי אחד בעונת שיתוק-הילדים. אולם הם עשו מאמץ אחרון: השבוע סטה מנהל משרד-הבריאות, ד"ר שמעון בטיש, מדרכו לחיידה רפואית במקסיקו, התעכב בניו-יורק, כדי להשתדל אצל השלטונות האמריקאיים לשתחרר 2000 הבקבוקים גדושי הנזל האדמדם. אפשר שהוא קיווה לפנות גם אל סאלק עצמו, לעורר בו את הנימה היהודית.

כי ד"ר יונה סאלק, שהפך בן לילה לאחד מאנשי-המדע המפורסמים ביותר בעולם, היה בנו של חייט יהודי ממנהאטן. הוא לא ניתק מעולם את שקריו עם תרבות עמו. בלמדו בבית-ספר עברי בברונקס, חשבו אותו מוריו לילד פלא, ניבאו לו עתיד גדול כחוקר מדעי-היהדות. אולם הוא היה עתיד לאכזב אותם: הוא נמשך יותר אל עולם החיידקים והנגיפים המופלא, הנראה רק מבעד לעדשת המיקרוסקופ. מיד לאחר שקיבל סאלק את תעודת-הבגרות שלו, נרשם לפאקולטה לרפואה של אחת המכללות הניו-יורקיות, נתן שיעורים עבריים לכל דורש, כדי להשתכר למחייתו.

שיאיתו הגדולה של הנער הניו-יורקי התגשמה רק לאחר שנים של עמל מפרך, כאשר כבר היה אב לשלושה ילדים: הוא עבר לאוניברסיטת פיטסבורג, נתמנה לתפקיד מנהל המכון לחקר הנגיפים. תחילה עסק סאלק במלאכה קלה יחסית: חקר נגיפי-השפעת. אחר פלש בהדרגה לשטח המסובך של חקר שיתוק-הילדים. הוא הקדיש לעבודתו ה"מדעית בין 10 ל-16 שעות ליום. כאשר שאל אותו אחד מידידיו מדוע הוא מתמסר למחקר רפואי, השיב בשאלה: "ומדוע חיבר מוצארט מוסיקה?"

חלביאם ותאי עצבים

כאשר פלש סאלק לשדה-המערכה נגד שיתוק הילדים, לא היה שדה זה קרקע בתולה. מלבו הימפוטומים של המחלה (כאבראש, חום קל, עייפות, כאבי-שרירים חזקים, כאבי גרון) גילו קודמיו כמה וכמה מרטים מעניינים על שיתוק-הילדים וגורמיו.

● נגיפי שיתוק-הילדים הם בני שלושה זנים שונים. הזן המסוכן בכלם תוקף את בסיס-העצבים במוח, גורם למרבית מקרי התמותה. שני הזנים האחרים משמידים תאי עצבים בחלקי-גוף שונים, גורמים לשיתוק חלקי (זמני, או מוחלט) ב-50% ממקרי המחלה.

● למעלה מ-80% מיושבי כדור-הארץ חלו בשיתוק-הילדים בצורה קלה, לא הבחירו בניו לבין שפעת.

● שיתוק-הילדים בצורתו הקשה מופיע בעיקר בארצות בעלות רמת-חיים גבוהה, כגון שוודיה, בלגיה, הולנד, ארצות-הברית. המחלה כמעט ואינה ידועה בארצות כהודו, או סין. הסיבה המשוערת: בארצות אלו יונק הילד את חלב אימו זמן ממושך — וחלבי-האם מכיל חומרי חיסון נגד המחלה.

בראש וראשונה קבע סאלק לעצמו משימה כבירה: לגדל את נגיפי שיתוק-הילדים בקנה-מידה גדול, להפריד אותם לשלושת סוגיהם, לקבוע בדיוק רב את תכונותיו של כל סוג וסוג. עתה התעוררה בעייה רצינית: אפשר היה לגדל את הנגיפים או על תאי-עצבים של עכברי-מעבדה, או בכליותיהם של קופי ריוס, המצויים בצפון-הודו. ה"אפשרות הראשונה לא באה בחשבון, היות ושימוש בתרכיב של נגיפים, מוזנים בתאי עצבים, היה עשוי לגרום לדלקת קרום המוח. נותרו רק הקופים, אשר השגתם היתה קשה ביותר.

רים בחורש אחד), ירדה במקצת, בשנים שלאחר מכן, אך הוסיפה לפגוע, בממוצע ב-16 מתוך כל רבבה של יושבי הארץ. מרבית הנפגעים היו ילדים בני שלוש ומטה. למעלה מ-1200 מהם נשארו משותקים ליתמחה, לשליש ולרביעי. עשרות מהם מתו. דווקא משום כך היה זה מכאיב שבעתים-כאשר הפכה בשורת-הנצחון הסרלינית ל"אכזבה: שקיד-משרד הבריאות חזר משה"ה התעופה בידיים ריקות. ממשלת ארצות-הברית עיכבה את המשלוח מסיבות אשר לא נודעו.

היסטריה אמריקאית

הסיבות נודעו רק כעבור ימים מספר, כאשר כינס ד"ר סאלק מסיבת עיתונאים ב"מעבדותיו, אשר במדינת קארוליינה הדרו"מית, בישר לעולם כולו כי הניסוי ההמוני הראשון בתרכיב שלו וזה להצלחה מפתיעה: מבין מיליון ו-800 אלף הילדים, שקיבלו זריקות חיסון, חלו רק 113, ורק 71 מן החולים סבלו מתופעות שיתוק. לעומת זאת חלו 750 מבין מיליון ו-400 אלף הילדים שלא חוסנו. מבין חולים אלה סבלו 445 מתופעות שיתוק.

שרהבריאות הישראלית, יוסף סרליק, היה מלא חדות ניצחון, שעה שניצב במסיבת העיתונאים, בסיו היתה בשורה גדולה. גוד"ל, אולי, אפילו מהודעת שרת על קניית המגילות הגנוזות: ישראל הודרה והז'מינה כמות גדולה (2000 בקבוקים) של ה"תרכיב החדש נגד שיתוק-הילדים, פרי המצאתו תו החוקר היהודי-אמריקאי ד"ר יונה סאלק.

שקיד-משרד הבריאות כבר יצא אותו יום לשדה-התעופה בלוד, לקבל את המשלוח היקר, אשר חלק מדמיראיותו (10 אלפים דולאר) כבר שולמו. חיסון כל הילדים הישראליים, בני חצי שנה עד שלוש וחצי, יתחיל עוד ב-24 לאפריל.

היתה זו בשורה גדולה לאלפי אימהות ישראליות, הנתקפות אימה עם התקרר חוד"שי הש"ץ (בעיקר מאי, יוני, יולי), בהם משיעה מחלת שיתוק-הילדים, הפוליומליטיס*, למיאה. המחלה הקטלנית, מעקמת-האיברים היתה חדשה ביחס בישראל: היא הגיעה לממדים מסוכנים רק במאי 1950 (138 מק

* השם מורכב משלוש מילים יווניות: פוליו — אפור; מלוט — חוטה-שדרה; איטיס — דלקת.

כאן בא לעזרתו של החוקר המכון הישראלי למלחמה בשיתוק-ילדים, מיסודו של הנשיא המנוח, פרנקלין דלאנו רוזוולט. המכון הקציב מליון ו-780 אלף דולאר, שלח משלחת של ציירי קופים לצפון-הודו. תוך זמן קצר ביותר הוטסו 30 אלף קופים לישראל-הברית. בהגיע כל משלוח היה סאלק ממיית את הקופים בכלורופורם, מעביר את כליותיהם למעבדותיו.

בינתיים הצליח ד"ר סאלק לסיים את ה"שלב הראשון של מחקרו: שלושת סוגי הנגיפים הוערויים (נראים רק בעזרת מיקרוסקופ אלקטרוני) הופרדו כליל. מכאן היתה הדרך להכנת התרכיב קצרה למדי. סאלק עירבב נגיפים בני כל שלושת הסוגים, המית אותם בפורמאלין, התחיל לחפש שפני נסיון אנושיים.

הניסוי ההמוני הראשון נערך ב-5000 מ"תלמידי בתי-הספר של פיטסבורג, בתוכם שלושת ילדיו של החוקר. סאלק עמד על כך שגם התלמידים וגם ההורים יתנו את הסכמתם לחיסון, ציטט מן התורה: "כל ה"ירא ורצה-ללכת ילך וישוב לביתו". ההסכמה ניתנה פה אחד.

בסוף שנת 1953 כבר היה תוצאות ה"ניסוי על גליריהדי והטלביניה: איש מן הילדים שתוסנו לא חלה בשיתוק-הילדים. אולם חדות-הניצחון של סאלק הופרה ב"מקצת: מדענים בריטיים ואמריקאיים מתחו עליו ביקורת קטלנית, האשימו אותו בפז"זות פושעת, טענו כי חיסונם של 5000 ילדים, בה בשעה שהמחלה סוגעת רק ב"אדם אחד מאלף, אינו מוכיח דבר.

המדען הגדול היה נאלץ להתאזר בסבלנות למשך שנה נוספת, לפתוח בניסוי גדול ב"יותר, הפעם בשני מיליון ילדים. בשבוע שעבר נגשה סבלנותו פרי: עיתוני העולם הכתירו אותו כאחד מגיבורי המדע המודרני. הקונגרס האמריקאי עיץ בהצעה להעניק לו מדליית-זוהבה, שהוענקה עד כה רק לששה מדענים ומצאיאם* תעשינים אמריקאיים הציעו לסאלק מיליונים תמורת נוסחת-התרכיב, קיבלו תשובה תקיפה: "הפאטנט שייך לאנושות כולה!"

הסו נדיה הגדולה ביותר

על אף תרועות הניצחון נותרו במחקרו של סאלק כמה נקודות בלתי-ברורות. הסביר ד"ר אנתוני פיין, מנהל מחלקת המלחמה בנגיפים של אירגון-הבריאות הבינלאומי: "עדיין לא ידוע באילו תנאים יפעל התרכיב בצורה היעילה ביותר, ועדיין לא נקבע אם סופגיה-התרכיב מחוסנים לכל ימיהם, או רק למשך שנים מספר." מתחו ביקורת ה"מדענים היהודיים-אמריקאיים ד"ר מילצר ו"ד"ר לביגון: "המתת הנגיפים על ידי חומ"צות, כגון פורמאלין, איננה יעילה. יש לשחק אותם בקבויים אולטרא-גולות."

אולם היה ברור כי יעברו שנים רבות בטרם תינתן מנת התרכיב החדש לכל ילדי כדור-הארץ (גם לילדי הגוש המזרחי, כפי שהבטיח הנשיא איזנהואר). גם השנה יאלצו אלפי אימהות ברחבי-העולם, ובתוכן עשרות אימהות ישראליות, להתכונן בחירוק שניים בילדיהן המתעוותים במכאובים איומים. היתה זו, אולי, הטראגדיה הגדולה ביותר בכל הפרשה.

* הממצא הגדול, תומאס אדיסון; חלוצי התעופה, האחים רייט; מדברי הקדחת ה"צהובה, ד"ר ריד, חוצה האוקיינוס האטלנטי, צ'ארלס לינברג; חוקר הקוטב הדרומי, אד"מיראל בירד.